

Józef Krętosz

Duchowieństwo archidiecezji lwowskiej na terenie diecezji katowickiej po 1945 r.

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 37/2, 200-216

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Ks. JÓZEF KRĘTOSZ

Uniwersytet Śląski w Katowicach

DUCHOWIEŃSTWO ARCHIDIECEZJI LWOWSKIEJ NA TERENIE DIECEZJI KATOWICKIEJ PO 1945 R.

Wierni i ich duszpasterze archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego w latach II wojny światowej przeżyli czas szczególnie trudnej próby. Lwów bronił się do 22 IX 1939 r. Tymczasem 17 września tr. na terytorium Polski, bez wypowiedzenia wojny, wkroczyła Armia Czerwona. W tej sytuacji obrońcy odciętego od reszty kraju miasta, okrążonego z zachodu przez Niemców i od wschodu przez Armię Czerwoną, zdecydowali się poddać je radzieckiemu agresorowi. Tak archidiecezja i Kresy Wschodnie przeżyły okupację; dwie radzieckie do czerwca 1941 i od lipca 1944 r. oraz niemiecką od lipca 1941 r. do lipca 1944 r. Na nie składały się okrucieństwa wojny, zwłaszcza deportacje z najtragiczniejszą przeprowadzoną w skutym srogim mrozem lutym 1940 r. do azjatyckich republik ZSRR i podjęta przez Ukraińską Powstańczą Armię (UPA) od 1943 r. czystka etniczna – ludobójstwo polskiej ludności¹. Potem, mocą decyzji sprzymierzonych z Jałty i Teheranu, po ustaleniu 16 VIII 1945 r. nowej wschodniej granicy Polski, przeprowadzono wysiedlanie polskiej ludności. Przymusowa ekspatriacja Polaków w latach 1945–1946 w nowe granice Polski objęła około 1 500 000 osób z terenów wcielonych

¹ Na ten temat ukazało się już wiele wartościowych opracowań źródłowych i wspomnień, np. J. A n c z a r s k i, *Kronikarskie zapisy z lat cierpień i grozy w Małopolsce Wschodniej 1939–1946*, Kraków 1996; S. B i z u ń, *Historia krzyżem znaczone. Wspomnienia z życia Kościoła katolickiego na ziemi lwowskiej 1939–1945*, Kraków 1996; G. H r y c i u k, *Polacy we Lwowie 1939–1944. Życie codzienne*, Warszawa 2000; W. J a c e w i c z, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, z. 3, Warszawa 1978, s. 121–146; S. J a s t r z ę b s k i, *Martyrologia polskiej ludności w województwie lwowskim w latach 1939–1947. Zbrodnie popełnione przez nacjonalistów ukraińskich* [b.m.r.]; A. K o r m a n, *Stosunek UPA do Polaków na ziemiach południowo-wschodnich II Rzeczypospolitej*, Wrocław 2002; B. J a n i k, *Niezwykły świadek wiary na Wołyniu 1939–1945. Ks. Ludwik Wrodarczyk OMI*, Poznań 1993; *Korespondencja arcybiskupa Bolesława Twardowskiego z arcybiskupem Andrzejem Szeptyckim w latach 1943–1944*, wyd. J. Wołczański, „Przegląd Wschodni” 1992/1993, t. 2, z. 2 (6), s. 465–484; *Antypolska akcja OUN UPA 1943–1944. Fakty i interpretacje*, IPN Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Konferencje IPN, t. 4, Warszawa 2003; W. M a s l o w s k y j, *Z kim i przeciw komu walczyli nacjonałiści ukraińscy w latach II wojny światowej*, Wrocław 2001; W. P o l i s z c z u k, *Gorzka prawda. Zbrodnictwo OUN UPA. Spowiedź Ukraińca*, Toronto–Warszawa–Kijów 1995; W. S i e m a s z k o, E. S i e m a s z k o, *Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej Wołynia 1939–1945*, t. 1–2, Warszawa 2000; W. U r b a n, *Droga krzyżowa archidiecezji lwowskiej w latach II wojny światowej 1939–1945*, Wrocław 1983; *Życie religijne w Polsce pod okupacją 1939–1945. Metropolia wileńska i lwowska*, red. Z. Zieliński, Katowice 1992, s. 89–202 i in.

do ZSRR. Najwięcej Polaków wysiedlono z Ukrainy Zachodniej, głównie z terytorium archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego.

Fala przymusowych emigrantów z terenów wcielonych do Ukrainy zdążyła w kierunku zachodnim. Razem z nimi podążali ich duszpasterze. Symbolem zamykającym exodus był wyjazd ze Lwowa 10 X 1945 r. kleryków zlikwidowanego seminarium duchownego, 31 III 1946 r. duchowieństwa kurii arcybiskupiej i 26 III tr. arcybiskupa lwowskiego E. Baziaka². W duszpasterstwie archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego w 1939 r. pracowało 754 księży diecezjalnych. Z liczby tej 102 kapłanów zginęło w czasie okupacji (72 skutek czystek UPA), pozostało po 1945 r. na miejscu około 30 osób. Szacunkowo wyruszyło na przymusową wędrówkę na zachód około 600 księży diecezjalnych, nie licząc osób należących do zakonów i zgromadzeń zakonnych³. Katowice znajdowały się na trasie tej wędrówki. Decyzją Konferencji Episkopatu Polski z 27 VI 1945 r. powstał w Katowicach Centralny Referat Przydziału Placówek Duszpasterskich dla Ziemi Zachodnich. Referat ten działał pod jurysdykcją biskupa katowickiego Stanisława Adamskiego. Jego zadaniem było koordynowanie osiedlania usuniętych z terenów wcielonych do ZSRR księży katolickich na placówkach duszpasterskich Polski połtańskiej. Katowicka diecezja nie była przewidziana na osiedlanie ich, zwłaszcza przybywających w grupach wraz z ich parafianami.

Spośród duchownych, którzy w latach 1945–1946 przeszli przez Katowice w kierunku zachodnim, 23 osoby zatrzymały się na terenie diecezji, włączając się w jej duszpasterstwo. Celem artykułu, będącego kontynuacją treści poprzedniego, jest przedstawienie udziału tych lwowskich duchownych rzymskokatolickich w duszpasterstwie nowej diecezji, ich pobytu i pracy po 1945 r.⁴ Biorąc pod uwagę różnorodność ich posługi i bolesnych przeżyć niedalekiej przeszłości, liczba ta jest stosunkowo duża. Byli to ludzie starsi wiekiem i schorowani oraz młodzi, wzięci prosto z duszpasterstwa, i emeryci, duszpasterze i katecheci, dla których Katowice były ostatnim miejscem pobytu i posługi oraz tych, którzy zatrzymawszy się na krótko, udali się dalej na zachód. Autor pragnie prześledzić ich proces asymilacji oraz odnalezienia się w nowej diecezji oraz w jakim stopniu diecezja katowicka była dla nich gościnną ziemią.

Główną bazą źródłową artykułu są pochodzące ze zbiorów Archiwum Archidiecezji w Katowicach teczki akt lokalnych (AL), personalnych (AP), perso-

² W. Szetelnicki, *Arcybiskup wygnaniec Eugeniusz Baziak metropolita lwowski*, Kraków 1989, s. 100 n.

³ *Schematismus Archidioecesis Leopoliensis ritus latini 1939* [dalej: SL], s. 114–128, 138, 154, 172; W. Urban, *Droga krzyżowa archidiecezji lwowskiej...*, s. 7; J. Krętosz, *Katedra obrządku łacińskiego we Lwowie i jej proboszcz o. Rafał Kiernicki OFM Conv w latach 1948–1991*, Katowice 2003, s. 32–37.

⁴ W trakcie kwerendy źródeł do artykułu pt. *Katowice na drodze exodusu duchowieństwa lwowskiego na „Ziemie zachodnie” w 1945 r.*, zamieszczonego w księdze jubileuszowej (*Vobis Episcopus Vobiscum Christianus*, Katowice 2004), autor doszedł do wniosku, że temat wbrew pierwotnym przewidywaniom jest zbyt obszerny. Dlatego treścią niniejszego artykułu, będącego kontynuacją wyżej wymienionego, jest tylko problematyka księży czasowo lub na stałe osiadłych na terenie diecezji katowickiej.

nalnych obcy księży (ARZ)⁵ oraz z Archiwum im. abpa J. Bilczewskiego w Krakowie⁶ teczki akt personalnych⁷, schematyzy archidiecezji lwowskiej, diecezji katowickiej, archidiecezji w Lubaczowie oraz innych polskich diecezji, ostatecznego osiedlenia się usuniętych księży z terenów wcielonych do ZSRR.

Ks. Paweł Baranowski – urodzony 31 VIII 1909 r. w Wicyniu (k. Dunajowa), święcenia kapłańskie otrzymał 20 IV 1937 r. z rąk abpa B. Twardowskiego. Jako neoprezbiter został od 1937 r. wikariuszem w parafii Delatyn (dekanat Stanisławów). Po wojnie, wysiedlony z archidiecezji lwowskiej, zgłosił się do katowickiej kurii. Proboszcz parafii św. Mikołaja w Bielsku, ks. Karol Kasperlik, z własnej inicjatywy przyjął księdza jako rekonwalescenta do siebie 19 XII 1945 r. na plebanię. Podreperowawszy w Bielsku zdrowie, udał się w dalszą drogę do Gdańska. Tam po inkardynacji do diecezji od 24 VIII 1949 r. był proboszczem parafii NSPJ w Gdańsku-Wrzeszczu. Równocześnie był konsultorem prosynodalnym i członkiem Rady Administracyjnej Diecezji Gdańskiej. Od 1 II 1981 r. przeszedł się w stan spoczynku⁸.

Ks. Zygmunt Bauer (1913–1982) – urodził się 29 IV 1913 r. w Majdanie Górnym (pow. Nadwórna), święcenia kapłańskie przyjął 20 VI 1937 r. we Lwowie z rąk abpa B. Twardowskiego. Od 1938 r. był wikariuszem w Brzeżanach. Po przeżyciach wojny i wysiedleniu z archidiecezji otrzymał zatrudnienie w diecezji katowickiej. W 1946 r. mieszkał na probostwie kościoła garnizonowego w Katowicach i był katechetą w Miejskim Instytucie Kształcenia Zawodowego. Od 24 X 1949 r. był kuratusem, potem od listopada 1950 r. administratorem parafii św. Cyryla i Metodego w Katowicach-Załęskiej Hałdzie, od 23 III 1959 r. do przejścia w stan spoczynku 7 XII 1971 r. był proboszczem parafii Przemienienia Pańskiego w Katowicach, zmarł 16 X 1982 r. w Katowicach⁹.

Ks. Bolesław Biliński (1911–1993) – urodził się 27 VI 1911 r. w Monasterzyskach (pow. Buczaczy). Po maturze w gimnazjum w Tłumaczu w 1938 r. wstą-

⁵ Dokumenty w teczkach są nieliczbowane.

⁶ Zdziesiątkowane zbiory Archiwum Konsystorza Lwowskiego Obrządku Łacińskiego, które udało się w 1945 r. przewieźć do Polski oraz zdeponować w podziemiach Seminarium Duchownego w Tarnowie, potem opracowane, odrestaurowane, częściowo mikrofilmowane i zakonserwowane z inicjatywy śp. ks. prof. dr. hab. Bolesława Kumora i bp. prof. dr. hab. Mariana Rechowicza przez ośrodek Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, do 1997 r. znajdowały się w siedzibie administratora apostolskiego w Lubaczowie. Obecnie znajdują się w Krakowie na ul. Kanoniczej i są udostępniane dla historyków.

⁷ Akta personalne nie są kompletne, zawierają teczki osobowe 80 księży z dokumentami powstałymi od 1945 r. Wszystkie są tworem kancelarii Administratorów Apostolskich Archidiecezji w Lubaczowie.

⁸ Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach [dalej: AAKat.], ARZ 2049 (nlb); *Schematyzm diecezji gdańskiej* 1958, s. 12, 57; 1969, s. 98, 109, 145; 1975, s. 27, 31, 43, 47, 115; 1980, s. 108 [dalej: SDG]; SL 1939, s. 104.

⁹ AAKat., AL 507, 976, 2508; ARZ 2051, 2052; *Katalog diecezji katowickiej* 1981, s. 338; 1986, s. 639 [dalej: KDK]; *Diecezja katowicka* 1958, s. 79 [dalej: DK]; *Rocznik diecezjalny* 1955, s. 109, 157; 1953, s. 79 [dalej: RD]; *Rocznik diecezji katowickiej* 1947, s. 45, 126, 134; 1965, s. 38; 1970, s. 102, 280 [dalej: RDK]; *Spis duchowieństwa i parafii archidiecezji w Lubaczowie* [dalej: SDPAL] 1989, s. 102; SDG 1969, s. 98, 109, 145; 1975, s. 31, 43, 47, 115; 1980, s. 108; SL 1939, s. 40; S. B i z u Ń, *Historia krzyżem znaczone...*, s. 160, 187.

pił do Seminarium Duchownego we Lwowie i rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jana Kazimierza. Po napaści ZSRR na Polskę w październiku 1939 r. zamknięto najpierw Wydział Teologiczny, potem uniwersytet. Po konfiskacie Seminarium Duchownego przez władze radzieckie klerycy – na polecenie arcybiskupa – rozproszyli się do rodzinnych domów. Po wybuchu w 1941 r. wojny Niemiec z ZSRR klerycy wrócili do Lwowa i kontynuowali mimo przeszkód dalsze studia. W warunkach okupacji Biliński otrzymał 23 V 1943 r., w kaplicy seminarium we Lwowie, z rąk bpa Eugeniusza Baziaka święcenia diakonatu, a 6 czerwca święcenia kapłańskie. Po święceniach był wikariuszem w Sokolnikach, gdzie z wiernymi przeżył wojnę i okupację. Stąd 30 VI 1946 r. wyjechał z parafianami na zachód. Po przyjeździe na Śląsk w 1946 r. był przez Urząd Bezpieczeństwa zastraszany w sprawie wyborów. Od 13 V 1946 r. przyjęto go do pracy w diecezji katowickiej bez konieczności inkardynacji. Tu został wikariuszem w parafii św. Marii Magdaleny w Bielszowicach, gdzie od 25 II 1947 r. pomagał w duszpasterstwie sąsiedniej parafii w Pawłowie. W Bielszowicach włączył się aktywną pracą duszpasterską, był w niej m.in. moderatorem założonej przez niego 18 XI 1946 r. Sodalicji młodzieży męskiej i żeńskiej oraz III zakonu św. Franciszka. W 1946 r. przygotował młodzież do jej pielgrzymki stanowej do Piekar. W latach 1947–1949 przygotowywał młodzież Sodalicji do obchodów jej święta patronalnego Niepokalanego Poczęcia NMP (triduum, przyjęcia nowych członków). W 1947 i 1948 r. z młodzieżą organizował przedstawienia teatralne. W 1947 r. wysłał grupę młodzieży na rekolekcje zamknięte do Kokosząc. W okresie jego moderatorsztwa Sodalicja liczyła 400 panien i 160 młodzieńców. Biskup katowicki zwolnił go z dniem 31 VIII 1949 r. na własną prośbę z pracy w diecezji katowickiej. Przeniósłszy się do administracji opolskiej, od 1 IX 1949 r. był wikariuszem w parafii NMP w Bytomiu, potem od 10 VII 1954 r. aż do śmierci był proboszczem parafii w Komprachcicach. W diecezji opolskiej od 1961 r. był sędzią prosynodalnym i diecezjalnym referentem duszpasterstwa kobiet. W czasie obchodu kolędowego parafii zginął 1 I 1993 r. w Komprachcicach pod kołami samochodu i spoczął na tamtejszym placu przykościelnym¹⁰.

Ks. Alfred Dobiecki (1880–1951) – urodził się w 1880 r., święcenia kapłańskie otrzymał w 1906 r. z rąk abpa J. Bilczewskiego (był kapelanem honorowym zakonu maltańskiego). W 1927 r. był katechetą we Lwowie w Szkole Żeńskiej im. S. Żółkiewskiego. Jako emerytowany katecheta zamieszkał we Lwowie. Po przeżyciach wojny i okupacji znalazł miejsce pobytu w diecezji katowickiej; zamieszkał w Szpitalu Bonifratrów w Katowicach, gdzie zmarł 1 V 1951 r. Spoczął na cmentarzu w Katowicach-Bogucicach¹¹.

¹⁰ AAKat., AL 61, 65, ARZ 2051; *Rocznik katolicki Śląska Opolskiego* 1953, s. 32; 1955, s. 114; 1963, s. 18 n.; 1968, s. 19, 20 [dalej: RKSO]; RDK 1947, s. 54, 134; SL 1939, s. 21; S. Biżuń, *Historia krzyżem znaczone...*, s. 72, 120, 153, 168, 182, 313.

¹¹ AAKat., ARZ 2051; SDPAL 1969, s. 99; SL 1927, s. 184, 186; 1939, s. 131.

Ks. Maxymilian Dyrbuś (1881–1953) – urodził się 11 X 1881 w Piekarach Śląskich Szarleju. Studia teologiczne odbył u Salezjanów w Turynie. Święcenia kapłańskie otrzymał we Lwowie w 1914 r. z rąk abpa J. Bilczewskiego, jako ksiądz archidiecezji lwowskiej.

Pracował kolejno w duszpasterstwie najpierw jako wikariusz w Chomiakówce (dekanat Czortków), potem od 1934 do 1939 r. był administratorem parafii w Machlińcu (dekanat Stryj). Po wybuchu II wojny światowej i zajęciu terytorium archidiecezji lwowskiej przez sowietów jeszcze w 1939 r. wrócił do rodzinnej katowickiej diecezji, gdzie w latach 1940–1945 był wikariuszem substytutem w parafii św. Jana Chrzciciela w Jaśkowicach. Z powodu treści wygłoszonego kazania w 1941 r. władze niemieckie wymierzyły księdzu karę 200 RM z alternatywą jej zamiany na 40 dni aresztu. Wikariusz generalny diecezji ks. F. Strzyż, uratowawszy księdza przed aresztowaniem, nakazał mu zachować ostrożność na ambonie. W czasie okupacji niemieckiej i po jej zakończeniu nie inkardynował się do diecezji. Po zakończeniu wojny pozostał na terenie katowickiej diecezji i od 16 VI 1945 r. był krótko duszpasterzem w Leszczynach bez dekretu, od 18 VIII 1945 r. rektorem kościoła w Lesznej Górnej, od 16.VI 1946 do 1947 r. komorantem w Leszczynach, od 28 I 1948 r. w Strumieniu był wikariuszem w miejscowej parafii i kapelanem w zakładzie Sióstr de Notre Dame. Od 18 VIII 1950 r. był tam tylko kapelanem. Zmarł w Strumieniu 17 II 1953 r. i spoczął na miejscowym cmentarzu¹².

Ks. Bronisław Huk (1908–1975) – urodził się 11 XI 1908 r. w Mieczyszczowie (dekanat Brzeżany), święcenia kapłańskie przyjął we Lwowie w 1935 r. z rąk abpa B. Twardowskiego. Od 1938 r. był proboszczem w Hleszczawie (dekanat Trembowla). Po wojnie, po wysiedleniu zwrócił się do diecezji katowickiej o zatrudnienie. 23 IX 1945 r. został wikariuszem w parafii św. Katarzyny w Czechowicach. W 1946 r. wyjechał z diecezji katowickiej i do śmierci był proboszczem w parafii Łętowice (diecezja tarnowska). Zmarł 6 IV 1975 r. w Łętowicach. Spoczywa na tamtejszym cmentarzu¹³.

Ks. Bronisław Jakubowski (1896–1980) – urodził się 20 II 1896 r. w Kozłowie (dekanat Brzeżany). Święcenia kapłańskie otrzymał we Lwowie 29 VI 1920 r. z rąk abpa J. Bilczewskiego. Na terenie archidiecezji lwowskiej pracował jako wikariusz w Przemyślanach, od 1925 r. aż do wysiedlenia w 1945 r. był administratorem parafii w Rykowie (dekanat Złoczów). Po przeżyciach wojennych i wysiedleniu zwrócił się do biskupa katowickiego z prośbą o jurysdykcję na terenie diecezji i o możliwość osiedlenia się w Bielsku. Prośbę jego poparł 11 VII 1945 r. proboszcz i dziekan parafii św. Mikołaja w Bielsku ks. Karol Kasperlik. Ostatecznie z 160 rodzinami parafian z Rykowa zamieszkał w Aleksandrowicach.

¹² AAKat., AL 1266, AP 153; RD 1955, s. 172; RDK 1947, s. 97; SDPAL 1969, s. 100; SL 1927, s. 69; 1939, s. 91.

¹³ AAKat., ARZ 2049; *Rocznik diecezji tarnowskiej* 1959, s. 272, 290, 300; 1967, s. 398, 1977, s. 541 [dalej: RDT]; SDPAL 1969, s. 56; 1976, s. 115; SL 1939, s. 104.

Poparcie dziekana bielskiego musiało być mocno przekonujące, bowiem biskup katowicki kategorycznie odsyłał na „ziemie zachodnie” księży przybywających z ich parafianami. Przypadek osiedlenia się wtedy ks. Jakubowskiego z parafią na terenie diecezji był jednorazowy. Do 1953 r. jako komorant był duszpasterzem przy kościele filialnym św. Stanisława. Od 12 III 1953 r. do 1972 r. był najpierw kuratusem, później proboszczem reaktywowanej parafii św. Stanisława Biskupa Męczennika w Starym Bielsku. Po przejściu w stan spoczynku zamieszkał na terenie parafii, gdzie zmarł 3 VIII 1980 r. i spoczął na miejscowym cmentarzu parafialnym¹⁴.

Ks. Albert Kaszuba (1879–1948) – urodził się 3 II 1879 r. w Siemianowicach Śląskich, święcenia kapłańskie otrzymał we Lwowie 21 VII 1901 r. Od 1927 r. był administratorem parafii w Kołomyi Mariówce i katechetą w znajdującej się na terenie parafii szkole koedukacyjnej, a od 1934 do 1941 r. administratorem parafii w Darachowie (dekanat Trembowla). Po przeżyciach wojennych i wysiedleniu z archidiecezji zamieszkał na terenie diecezji katowickiej w Panewnikach i tam zmarł 19 VI 1948 r.; spoczywa na cmentarzu w Katowicach-Panewnikach¹⁵.

Ks. Stanisław Kuchta – urodził się 7 III 1895 r. w Lipnicy Murowanej, święcenia kapłańskie otrzymał 29 VI 1920 r. z rąk abpa J. Bilczewskiego we Lwowie. Od 1920 r. był katechetą w Szkole Ludowej w Mostach (dekanat Bełz), a od 1938 r. wikariuszem w parafii w Tłumaczu. Po wojnie, po wysiedleniu z archidiecezji przyjęty został do duszpasterstwa diecezji katowickiej, na terenie której był wikariuszem od 29 IV 1946 r. w Katowicach-Załężu i od 6 VIII 1946 do 3 II 1947 r. w Siemianowicach Śląskich w parafii Świętego Krzyża, skąd opuścił diecezję katowicką¹⁶.

Ks. Jan Kulpa (1909–1990) – urodził się 12 I 1909 r. w Studziance (k. Przeworska), święcenia kapłańskie otrzymał 24 VI 1934 r. z rąk abpa B. Twardowskiego we Lwowie. Pracował kolejno w duszpasterstwie jako katecheta i wikariusz Żółkwi, potem od 15 I 1935 do 15 VIII 1938 r. jako wikariusz w Kamionce Strumiłowej, od 15 VIII 1938 r. we Lwowie Sygniówce najpierw jako katecheta w Zawodowej Szkole Doksztalczącej nr 2 na placu Krasickich oraz w Szkole Koedukacyjnej im. bpa Bandurskiego. W okresie pierwszej radzieckiej okupacji od 1939 r. do sierpnia 1941 r. był koadiutorem, potem administratorem parafii Świętych Piotra i Pawła we Lwowie. W tym to czasie jej proboszcz się ukrywał. Po wyjeździe proboszcza 1 II 1945 r. na Zachód ks. J. Kulpa był administratorem parafii do zamknięcia 17 IV 1946 r. jej kościoła. Wysiedlony 26 IV 1946 r. z archidiecezji lwowskiej podjął 19 V 1946 r. pracę w diecezji katowic-

¹⁴ AAKat., ARZ 2049, 2050, 2052; DK 1858, s. 28; KDK, 1981, s. 354; RD 1953, s. 18, 1955, s. 15, 157; RDK 1947, s. 20, 134; 1965, s. 3; 1970, s. 45, 279, 280; SAL 1981, s. 148; SL 1927, s. 138; 1939, s. 110.

¹⁵ AAKat., ARZ 2051, 2052; RDK 1947, s. 52; SDPAL 1969, s. 100; SL 1927, s. 100, 190; 1939, s. 104.

¹⁶ AAKat., AL 2519, ARZ 2050; RDK 1947, s. 79, 134; SL 1927, s. 90, 190; 1939, s. 86; Z powodu braku źródeł trudne jest ustalenie dalszych losów księdza.

kiej bez obowiązku inkardynacji do niej. Od 29 VI 1946 do 30 I 1947 r. był wikariuszem w Bieruniu Starym, od 5 XII 1946 do 3 I 1947 r. zastępcą chorego proboszcza w Syryni, ks. Filipa Bednorza. Od 30 I 1947 r. zastępował wikariusza w Radoszowach. W tym roku prosił o samodzielną placówkę. Nie otrzymawszy jej, na własną prośbę opuścił 21 V 1947 r. diecezję i rozpoczął pracę w Administracji Apostolskiej we Wrocławiu. W latach 1951–1971 r. był proboszczem w parafii Łądek Zdrój. Po odejściu z diecezji do 1955 r. przyjeżdżał do Bierunia z pomocą duszpasterską. W tym to okresie posiadał jurysdykcję do spowiadania na terenie diecezji katowickiej. W kwietniu 1950 r. razem z pochodzącym z Bierunia Starego ks. (kard.) Stanisławem Nagym SCJ przeprowadził w Bieruniu rekolekcje dla młodzieży. W tym też roku wygłosił tam 20 nauk dla kandydatów do bierzmowania. Od 1971 r. był proboszczem parafii Waliszów Stary. W 1990 r. był w stanie spoczynku, zmarł w 1990 r.¹⁷

Ks. Franciszek Kuśmierczyk (1887–1957) – urodził się 29 II 1887 r. w Bielanach (pow. Biała Krakowska k. Bielska). Po studiach teologicznych na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie i w Seminarium Duchownym we Lwowie otrzymał 15 VII 1913 r. święcenia kapłańskie z rąk abpa J. Bilczewskiego. Pierwszą jego placówką duszpasterską była parafia w Koropcu (24 X 1913–24 VI 1915). W czasie rosyjskiej okupacji¹⁸ w czasie I wojny światowej, internowany 15 VI 1914 r. przez Rosjan, jako zakładnik osadzony został w Permie nad Kamą. Tam pomagał w duszpasterstwie ks. Kazimierzowi Szentejkisowi. Po upadku caratu wyjechał do Saratowa nad Wołgą. Tam zgłosił się do biskupa diecezji tyraspolsko-saratowskiej Józefa Kesslera, który zamianował go duszpasterzem tamtejszej Polonii. Za opuszczającymi Rosję Polakami wyjechał do Orszy na Białorusi. W niemieckich obozach w Mińsku i Baranowiczach przeżył kwarantannę. Stamtąd wysłany został do Obozu na Morawach, następnie wrócił do Lwowa. Po powrocie do kraju zastała go w 1919 r. polsko-ukraińska wojna o Lwów. W okresie międzywojennym pracował w duszpasterstwie jako wikariusz kolejno w parafiach w Oleszycach, Skalacie i Kołomyji. W Kołomyi był równocześnie katechetą w Prywatnym Gimnazjum Sióstr Urszulanek Unii Rzymskiej. Od 1932 r. do października 1945 r. pracował w duszpasterstwie parafialnym w Myczkowcach (k. Tarnopola). Gdy ostatni wierni opuścili parafię, wyjechał na zachód pod koniec października 1945 r. i zamieszkał w Wilamowicach (k. Oświęcimia), ale starał się o pracę w diecezji katowickiej. Od 8 IV 1946 do 26 XI 1949 r. pracował jako proboszcz w Bronowie k. Bielska. Kościół i miejscowość, wskutek znajdowania się od 7 II do 12 IV 1945 r. na terenie przyfrontowym, zostały poważnie zniszczone. Ks. Kuśmierczyk zaczął mieć problemy ze zdrowiem. Zwracał się kilkakrotnie

¹⁷ AAKat., AL 100, 102, AP 400, ARZ 2052, 2210; *Rocznik archidiecezji wrocławskiej* 1995, s. 493 [dalej: RAW]; SAL 1981, s. 98; 1989, s. 83; SL 1939, s. 26, 119, 122; RDK 1947, s. 68, 134; 1964, s. 186; 1979, s. 76; W. Urban, *Duszpasterski wkład księży repatriantów w archidiecezji wrocławskiej w latach 1945–1970*, Wrocław 1970, s. 92.

¹⁸ Tuż po wybuchu wojny prawie rok trwała rosyjska okupacja terytorium Galicji Wschodniej (archidiecezji lwowskiej w całości).

do parafian o ofiarność, bowiem trudno mu było się utrzymać. Dziekan dekanatu bielskiego nawet deklarował pomoc w mobilizacji parafian do troski o chorego proboszcza. Dlatego m.in. w związku z postępującą chorobą (otrzymał z powodu stopniowej utraty wzroku zgodę na zamianę brewiarza na różaniec) i trudnościami z utrzymaniem się księdza w parafii poprosił biskupa katowickiego o zwolnienie z pracy w diecezji. Odejście z parafii tłumaczył dziekanowi dekanatu bielskiego, ks. Karolowi Kasperlikowi, odmową parafian przyjścia mu z pomocą w postępującej chorobie. Po przejściu w stan spoczynku zamieszkał u swojego przyjaciela ks. Franciszka Nowary¹⁹, proboszcza parafii w Hucisku k. Żywca (obecny dekanat Sucha Beskidzka). Ks. F. Kuśmierczyk zmarł 23 III 1957 r. w Hucisku i spoczywa na tamtejszym cmentarzu parafialnym²⁰.

Ks. Stanisław Nowacki (1872–1953) – urodził się 1879 w Jesionce (k. Rzeszowa), święcenia kapłańskie otrzymał we Lwowie w 1899 r. Pracował kolejno jako wikariusz w parafiach w Bolechowie, potem w Tarnoszynie. Jako emeryt w 1939 r. mieszkał w rodzinnej Jesionce k. Rzeszowa. W latach 1947–1948 starał się o przyjęcie do diecezji w charakterze kapelana szpitalnego lub domu jakichkolwiek sióstr. Biskup zaproponował księdzu funkcję kapelana u bonifratrów w Bogucicach lub u sióstr de Notre Dame w Strumieniu, ostatecznie 13 VIII 1949 r. został kapelanem szpitala w Szarleju. Ks. S. Nowacki zmarł 31 VII 1953 r. w rodzinnej Jesionce²¹.

Ks. Jan Potępa (1906–1994) – urodził się w 1906 w Krakowie, święcenia kapłańskie otrzymał we Lwowie w 1937 r. z rąk abpa B. Twardowskiego. Kolejno był od 1937 r. katechetą szkoły dla dziewcząt i wikariuszem w Chorostkowie (dekanat Trembowla), potem administratorem parafii w Broszniowie (dekanat Dolina). Po wojnie od 1946 r. pracował w parafiach we Wrocławiu i w Braszowicach (k. Ząbkowic Śl.). W 1953 r. jako jeden z pierwszych księży ślubował we Wrocławiu wierność dla PRL. W 1953 r. zwolnił się na własną prośbę z diecezji i zamieszkał w Jaśle (woj. Rzeszów), skąd starał się u wikariusza kapitulnego, ks. J. Piskorza, o przyjęcie do diecezji katowickiej. Został przyjęty i mianowany 4 VIII 1954 r. wikariuszem ekspozytem parafii w Zwonowicach. Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach zatwierdziło jego nominację. Mimo tej nominacji wikariusza kapitulnego i władz państwowych, parafią opiekował się nadal proboszcz z sąsiednich Lysek, ks. Jerzy Stefani. Po 1956 r. ks. Potępa wrócił na Dolny Śląsk, gdzie od 1957 r. był proboszczem; równocześnie dzie-

¹⁹ Ks. Franciszek Nowara, kapłan archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego, ur. w 1876 r., święcenia kapłańskie otrzymał w 1901 r. Od 1947 r. był proboszczem parafii w Hucisku (erygowana w 1947 r.), zmarł 26 VIII 1952 r. *Elenchus Venerabilis Cleri Archidioeceseos Cracoviensis* 1949, s. 157 [dalej: ECAC]; *Katalog kościołów i duchowieństwa archidiecezji krakowskiej* 1957, s. 307 [dalej: KKDAK]; SDPAL 1969, s. 99.

²⁰ AAKat., AP 416, ARZ 2050, AL 503; RD 1955, s. 15; RDK 1947, s. 20, 134; SDPAL 1969, s. 101; SL 1927, s. 99, 181; 1939, s. 105; J. Krętosz, *Przeszłość Bronowa i parafii oraz jej duchowa spuścizna*, Czechowice 2000, s. 50 n., 61. Autor przyjął chrzest od ks. F. Kuśmierczyka, gdy był proboszczem w jego rodzinnej parafii.

²¹ AAKat., ARZ 2051; *Catalogus Universi Venerabilis Cleri Archidioecesis Leopoliensis rit.lat.* 1904, s. 43 [dalej: CAL]; SDPAL 1969, s. 100; SL 132.

kanem parafii i dekanatu Strzegom oraz od 1968 r. proboszczem w Niemczy. Piastował też godności kościelne: kanonika, potem kapelana Jego Świątobliwości. W 1990 r. przeszedł w stan spoczynku, zmarł w 1994 r.²²

Ks. dr Michał Rękas (1895–1964) – urodził się 28 IX 1895 r. w Łanach Polskich (parafia Kamionka Strumiłowa) w rodzinie małorolnego chłopa. Studiował w Seminarium Duchownym Archidiecezji Lwowskiej obrządku łacińskiego i na Wydziale Teologicznym na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. Święcenia kapłańskie otrzymał 30 V 1919 r. z rąk abpa J. Bilczewskiego we Lwowie. Pracował w duszpasterstwie jako wikariusz kolejno w Tarnopolu, Złoczowie i w bazylice archikatedralnej we Lwowie. W latach 1924–1926 w związku z chorobą gruźlicy płuc przebywał na leczeniu. W latach 1926–1933 był prefektem w seminarium duchownym i kapelanem Państwowego Szpitala dla Umysłowo Chorych we Lwowie na Kulparkowie. Od maja 1929 r. był założycielem i pierwszym sekretarzem generalnym Diecezjalnego Sekretariatu Apostolstwa Chorych. Prymas Polski 20 VI 1930 r. przemianował Diecezjalny Sekretariat w Krajową Centralę Apostolstwa Chorych z siedzibą we Lwowie przy ul. Batorego 6, którego sekretarzem generalnym do 1964 r. był ks. M. Rękas. Równocześnie z kierownictwem Apostolstwa, we Lwowie był kapelanem Szpitala Miejskiego i administratorem kościoła Świętego Łazarza. Inicjatywy prowadzonego przez niego Apostolstwa sprowadzały się do pomagania chorym twórczego przeżywania swojego cierpienia i stworzenia swoistej wspólnoty ludzi chorych. W ramach Apostolstwa wydawano miesięcznik „Apostolstwo Chorych” (1929–1939 we Lwowie i od 1946 w Katowicach). Na falach Polskiego Radia Lwów (1930–1939) i Polskiego Radia Katowice (1946–1949) emitowano też audycje dla chorych. Po wojnie zwrócił się do kilku biskupów polskich, w tym w lutym 1945 r. do biskupa katowickiego z prośbą o możliwość przeniesienia się, wraz z prowadzoną przez niego centralą Apostolstwa Chorych, do Polski. Ostatecznie bp S. Adamski zaprosił 9 VIII 1945 r. kapłana i centralę Apostolstwa do Katowic. W związku ze staraniami o przeniesienie centrali Apostolstwa Chorych do Katowic ks. M. Rękas m.in. pośredniczył w 1945 r. w korespondencji bpa S. Adamskiego i wysiedlonego ze Lwowa metropolity lwowskiego Eugeniusza Baziaka, dotyczącej głównie rozlokowywania w Polsce wysiedlonych z archidiecezji lwowskich księży. Bp S. Adamski pisał 11 VII 1945 r. do księdza; „Niechaj zgłaszają się do mnie po przybyciu do Katowic, będę ich mógł kierować do Administracji Apostolskich na nowych terenach”. W sierpniu 1945 r. pytał księdza Rękasa, ile jeszcze księży musi opuścić Lwów, aby można było im przygotować wystarczającą liczbę nowych miejsc pobytu i pracy. Korzystając z pośrednictwa księdza, informował 20 VII 1946 r. przebywającego już w Przemyślu abpa lwowskiego o księżach pracujących na terenie katowickiej diecezji oraz o przebiegu rozlokowywania innych jego księży na terenie Polski. Ks. M. Rękas oprócz pracy związanej z kierownictwem

²² AAKat., ARZ 2052; SDPAL 1976, s. 79; 1981, s. 105; RAW 1990, s. 361; 1959, s. 306; 1979, s. 128; 1964, s. 27, 36, 277, 282; 1979, s. 129; 1995, s. 394.

Apostolstwa Chorych zdobył 12 IV 1951 r. na Uniwersytecie Warszawskim doktorat teologii. Otrzymał misję kanoniczną, od 15 XII 1954 r. został na ATK w Warszawie adiunktem z wykładami na temat duszpasterstwa chorych, a od 15 II 1955 r. prowadził wykłady z teologii pastoralnej. Przed II wojną światową odznaczono ks. Rękasa Złotym Krzyżem Zasługi. Ks. M. Rękas zmarł 15 II 1964 r. i spoczął na cmentarzu w Katowicach przy ul. Francuskiej²³.

Ks. Leon Ryś (1879–1959) – urodził się 6 IV 1879 r. w Sokołowie, święcenia kapłańskie otrzymał z rąk abpa J. Bilczewskiego 6 VII 1902 r. we Lwowie. Pierwszą jego placówką duszpasterską była parafia w Kozowej (dekanat Brzeżany), gdzie pracował jako wikariusz. W 1939 r. mieszkał w Żółkwi jako emerytowany katecheta szkół ludowych. Po wojnie i wysiedleniu w 1947 r. mieszkał w Mysłowicach, gdzie był katechetą w Szkole Przysposobienia Przemysłowego nr 9, później był kapelanem w Domu Dziecka Sióstr Felicjanek w Pszczynie Starej Wsi. Ks. L. Ryś zmarł 10 VII 1959 r. w Pszczynie²⁴.

Ks. Rudolf Stencel (1884–1955) – urodził się 18 I 1884 r. we Lwowie, doktor nauk lekarskich. W czasie I wojny światowej był kolejno (1914–1916) lekarzem pułkowym na Syberii w Omsku i Tiumeniu, (1916–1918) wojskowym lekarzem austriackim, (1918–1921) polskim lekarzem wojskowym na wschodnim froncie, (1921–1923) lekarzem powiatowym i szkolnym w Brodach i Złoczowie. Po śmierci żony (28 II 1941) rozpoczął starania o przyjęcie do Seminarium Duchownego we Lwowie i zdawał kolejno przedmioty: w 1941 r. historię Kościoła, w 1943 r. teologię fundamentalną. Nieprzyjęty w warunkach wojny do seminarium we Lwowie, przebywał w Krakowie u bonifratrów, u których odbył (1 XII 1943–25 II 1945) nowicjat. 26 VII 1945 r. zwrócił się do biskupa katowickiego o przyjęcie do seminarium. Otrzymał jego zgodę 3 VIII 1945 r. i prymasa Polski 7 XII 1945 r., oprócz przedłożenia zaświadczeń ze Lwowa o zdanych egzaminach, otrzymywał w 1946 r. kolejno w kaplicy Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie i w kościele Misjonarzy w Krakowie święcenia oraz posługi; (15 III) pierwszą tonsurę, minorki (16 i 17 III), subdiakoniat (6 IV), diakonat (7 IV). Święcenia kapłańskie otrzymał 22 VI 1946 r. z rąk bpa S. Adamskiego po złożeniu odpowiedniego oświadczenia, że jako ksiądz nie będzie prowadził praktyki lekarskiej. Pracował w duszpasterstwie diecezji katowickiej, najpierw (od 31 VII 1946 r.) na zastępstwie w Bogucicach, potem jako wikariusz w Nowym Bytomiu (od 26 VIII 1946 r.), w Starym Bieruniu (od 1 III 1950 r.). W 1948 r. zwrócił się

²³ AAKat., AL 1862, AP 696, ARZ 2049, 2050; RD 1953, s. 13; RDK 1947, s. 291, 1970; s. 13, 46, 134; SDPAL 1969, s. 104; SL 1939, s. 13, 25; S. B i z u Ń, *Historia krzyżem znaczone...*, s. 228, 249, 297, 323; J. K r e t o s z, *Księża Michał Rękas i Jan Szurlej – sekretarze generalni Apostolstwa Chorych*, [w:] *Udział lwowian w życiu społecznym Górnego Śląska*, Katowice 1991, s. 105–107; tenże, *Rękas Michał*, [w:] *Słownik medycyny i farmacji Górnego Śląska*, t. 1 biograficzny, Katowice 1993, s. 327 n.; S. M i c h a ł o w s k i, *Rękas Michał (1889–1964)*, [w:] *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 348 n.; J. S z u r l e j, *Pięćdziesiąt lat posługi Apostolstwa Chorych ludziom chorym i cierpiącym w Polsce*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 1979, t. 12, s. 13–37.

²⁴ AAKat., AL 1862; DK 1958, s. 135; RDK 1947, s. 82 n., 134; RD 1953, s. 58; 1955, s. 75, 157; SDPAL 1969, s. 102; SL 1939, s. 112, 134.

do biskupa katowickiego o skierowanie do pracy w szpitalu w charakterze kapelana. W tym czasie dwukrotnie był wikariuszem substytutem w zastępstwie chorych proboszczów (od 4 IX 1948 r.) w Świerklanach i (od 31 XII 1949 r.) w Żyglinie. W czasie swojej pracy duszpasterskiej, zwłaszcza w czasie zastępstw chorych proboszczów, oskarżany był o podejmowanie praktyk lekarskich. Będąc w Bieruniu Starym, z powodu pogarszającego się stanu zdrowia czynił starania u wikariusza kapitulnego diecezji katowickiej o przeniesienie w stan spoczynku. Uzyskawszy na to zgodę, 1 VII 1953 r. wyjechał z diecezji na stały pobyt do córki w Krakowie, gdzie do końca życia odprawiał mszę św. w kościele Świętej Katarzyny. Zmarł w Krakowie 17 IX 1955 r.²⁵

Ks. Michał Struś (1869–1947) – urodził się 22 VIII 1869 r. w Grabownicy (pow. Brzozów), święcenia kapłańskie otrzymał 7 VII 1896 we Lwowie. W 1904 r. był administratorem parafii w Nastasowie (dekanat Trembowla). W 1939 r. mieszkał w Stanisławowie jako emerytowany katecheta Szkoły Ludowej w Rohatynie. Po wojnie, po wysiedleniu od 1 XII 1947 r. zamieszkał na terenie parafii Czarny Las, gdzie zmarł 2 VI 1947 r. Spoczywa na miejscowym cmentarzu parafialnym²⁶.

Ks. Kazimierz Suchecki (1915–1973) – urodził się 10 X 1915 r. w Komarówce (pow. Buczacz). W 1938 r. rozpoczął studia w Seminarium Duchownym i na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Studia zostały w 1939 r. przerwane z powodu okupacji radzieckiej Lwowa i konfiskaty budynku seminarium. Klerycy mogli kontynuować je dopiero od 1941 r. W takich to okolicznościach święcenia kapłańskie otrzymał we Lwowie 15 XI 1942 r. w kościele seminaryjnym z rąk abpa Bolesława Twardowskiego. Pracował w duszpasterstwie w warunkach okupacji niemieckiej, potem radzieckiej jako wikariusz w Kopyczyńcach. Tam w 1945 r. w ramach masowego exodusu ludności i jej duszpasterzy na zachód, po wyjeździe w 1945 r. proboszcza, administrował parafią do 1 listopada tegoż roku, a 2 listopada opuścił parafię i wyjechał na „ziemie zachodnie”. 10 XII 1945 r. dotarł do Gliwic, a 31 grudnia zwrócił się o przydział do pracy w diecezji katowickiej. Na życzenie ks. Bernarda Katusza, proboszcza w Dąbrówce Wielkiej, od 30 I 1946 r. został w tej parafii wikariuszem. 11 II 1947 r. miał być przeniesiony na placówkę duszpasterską do Niedobczyc. Nie dotarłszy do wskazanej dekretom parafii, ksiądz podjął starania o zwolnienie z diecezji i wyjazd do Administracji Apostolskiej we Wrocławiu. Ostatecznie wyjechał 15 V 1947 r. do Wrocławia, gdzie uregulowawszy swój status do 1948 r., pracował kolejno w parafiach w Klecinie, Krzykach, Bielanach i Żernikach. Od 1951 r. do końca życia był proboszczem parafii Wniebowzięcia NMP we Wrocławiu. Ks. K. Suchecki zmarł 18 X 1973 r. we Wrocławiu-Ołtarzynie²⁷.

²⁵ AAKat., AL 100, AP 795; DK 1958, s. 245; RD 1953, s. 47; S. B i z u ń, *Historia krzyżem znaczone...*, s. 194 n.

²⁶ AAKat., AL 100, AP 795, ARZ 2050; CAL 1904, s. 149; DK 1958, s. 245; *Katalog archidiecezji katowickiej* [dalej: KAK] 2001, s. 450; RD 1953, s. 47; RDK 1947, s. 91; SDPAL 1969, s. 98; SL 1939, s. 85, 134; S. B i z u ń, *Historia krzyżem znaczone...*, s. 194 n.

²⁷ AAKat., AL 583, 1547, AP 807, ARZ 2049, 2050; Archiwum Archidiecezji Lwowskiej im.

Ks. Roman Sztajer (1909–1988) – urodził się 7 IX 1909 r. w Borysławiu, święcenia kapłańskie otrzymał 24 VI 1934 r. z rąk abpa B. Twardowskiego we Lwowie. Od 1938 r. pracował w Ostrowczyku (k. Trembowli). Mimo iż wierni w większości, poza kilkoma osobami w starszym wieku i z polsko-ukraińskich rodzin mieszanych, opuścili parafię, proboszcz zdeterminowany na pozostanie w miejscu nie zdecydował się na wyjazd. Znosił cierpliwie szykana nowych władz. Po zamknięciu kościoła przeniósł się do Trembowli na tamtejszą plebanię, licząc, że w atmosferze miasta w większym skupisku można będzie pozostać w miejscu. Nie widząc szans na przetrwanie, poprosił arcybiskupa o zgodę na wyjazd do Polski, co ostatecznie zrobił wiosną 1945 r. Zgłosiwszy się do pracy w duszpasterstwie w diecezji katowickiej, został mianowany 1 IX 1947 r. najpierw administratorem, potem proboszczem parafii w Jasienicy k. Bielska Białej. Administrator apostolski archidiecezji w Lubaczowie bp Marian Rechowicz odznaczył ks. Sztajera godnością kanonika honorowego Kapituły Lwowskiej obrządku łacińskiego. W parafii na terenie diecezji katowickiej pracował aż do swojego przejścia w 1969 r. w stan spoczynku. Jako emeryt zamieszkał w sąsiedniej Wapienicy. Zmarł 21 XI 1988 r. i spoczął na miejscowym cmentarzu parafialnym²⁸.

Ks. dr Jan Szurlej (1914–1982) – urodził się 15 X 1914 r. w Słobodzie Konkolnickiej (pow. Rohatyn). Wykształcenie średnie otrzymał w latach 1927–1935 w VI Gimnazjum Klasycznym im. S. Staszica we Lwowie. Studia teologiczne kontynuował na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie od 1935 r. do czasu rozwiązania przez władze radzieckie Wydziału Teologicznego, tj. do września 1939 r. Razem z dwoma innymi klerykami otrzymał potajemnie 29 VI 1940 r. święcenia kapłańskie z rąk bpa E. Baziaka w kaplicy św. Józefa w katedrze obrządku łacińskiego we Lwowie. Po święceniach pracował w duszpasterstwie jako wikariusz od września 1940 do grudnia 1943 r. w Konkolnikach, potem do 1946 r. we Lwowie. Tu był kapelanem od lutego do grudnia 1944 r. u sióstr karmelitanek i od stycznia do grudnia 1945 r. u sióstr felicjanek. Od stycznia do kwietnia 1946 r. pracował jako wikariusz w kościele Świętej Anny (na ul. Gródeckiej). Jednocześnie od 1943 r. do 1945 r. był kapelanem szpitala. W czasie pracy duszpasterskiej, szczególnie w Konkolnikach, współpracował z Armią Krajową, gdzie organizował samoobronę parafian przed napadami bojówek Ukraińskiej Powstańczej Armii. W lipcu 1946 r. wyjechał ze Lwowa. Po przybyciu do Katowic zgłosił się do duszpasterstwa tej diecezji. W tym samym roku został od 12 października w Katowicach kapelanem szpitala na ul. Francuskiej i katechetą w Męskiej Szkole Zawodowej. W szkole pracował do 1949 r., a w szpitalu

Józefa Bilczewskiego w Krakowie [dalej: AALwKr.], AP; KAK 2001, s. 393; RDK 1947, s. 75, 134; SDPAL 1976, s. 115; SAW 1971, s. 45, 77, 81; SL 1939, s. 21; S. B i z u Ń, *Historia krzyżem znaczo-
na...*, s. 72, 120, 153, 168 n., 313; W. U r b a n, *Duszpasterski wkład...*, s. 139.

²⁸ AALw Kr., AP, s. 25; SL 1939, s. 105; DK 1958, s. 28; KDK 1981, s. 53; 1986, s. 107, 619, 623; RD 1953, s. 20; 1955, s. 17, 157; RDK 1965, s. 4; 1970, s. 50, 279, 280; *Schematyzm archidiecezji katowickiej* 1993, s. 656 [dalej: SAK].

do 1958 r. W latach 1960–1977 wykładał teologię moralną w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie. Na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego obronił w 1950 r. pracę magisterską „Osobowość kapelana szpitalnego jako spowiednika”, a w 1952 pracę doktorską „Problem przerywania ciąży. Postęp medycyny pracujący na niekorzyść wskazań lekarskich”. Jako profesor teologii moralnej w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie imponował klerykom swoją wiedzą, prawością i skromnością. Ilustracją tej ostatniej jest fragment jego listu z 13 II 1971 r. do bpa Mariana Rechowicza²⁹: „[...] przy tej okazji bardzo proszę uprzejmie Księdza Biskupa, aby raczył mnie nie tytułować kanonikiem, dyrektorem czy doktorem. Sufficit Sacerdos. I proszę darować mi tę prośbę”³⁰. Po śmierci ks. dr M. Rękasa, z mandatu Prymasa Polski został od maja 1964 r. sekretarzem Krajowej Centrali Apostolstwa Chorych w Polsce, mającej swoją siedzibę w Katowicach. Funkcję tę pełnił do końca życia. Zmarł 30 XII 1982 r. nagle w drodze na Mszę św. w katedrze katowickiej. Spoczął pierwotnie w Katowicach na ul. Francuskiej, później został ekshumowany do grobowca rodzinnego na cmentarzu w Kłodzku³¹.

Ks. Jan Tejchman (1900–1958) – urodził się 7 VII w 1900 r., święcenia kapłańskie otrzymał w 1925 r. z rąk abpa B. Twardowskiego we Lwowie. Od 1936 r. był proboszczem parafii w Magierowie (dekanat Żółkiew). W latach 1939–1941, z upoważnienia biskupa przemyskiego obrządku łacińskiego, był administratorem majątku w Brzozowie, należącego do dóbr stołowych biskupstwa. Kiedy władze niemieckie w 1940 r. skonfiskowały majątek w Brzozowie, w 1941 r. wyjechał z lwowskiej archidiecezji na Śląsk. Tu został przyjęty do duszpasterstwa i był administratorem parafii w Czuchowie (od 1941 do 7 V 1945 r.), a od 8 V 1945 do 1 X 1949 r. w Lyskach. Równocześnie podjął 21 X 1949 r. starania o przejście do Administracji Opolskiej Śląska Opolskiego, gdzie zamierzał objąć parafię w Browiańcu k. Głogówka. Biskup katowicki prośbę przyjął do wiadomości i obiecał pomoc w odejściu z diecezji. Od 13 XII 1949 r. został jednak administratorem parafii św. Cyryla i Metodego w Knurowie (1949–1954). W czasie swojego duszpasterzowania w Knurowie okazał gościnność wobec współbrata z archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego ks. Stanisława Kozłowskiego³².

²⁹ Bp prof. dr hab. Marian Rechiwicz, administrator apostolski archidiecezji w Lubaczowie (1973–1983); SAL 1989, s. 15.

³⁰ AALwKr., AP, s. 26.

³¹ AAKat., ARZ 2050; AALw Kr., AP, s. 26; DK 1958, s. 73; KDK 1986, s. 639; RD 1953, s. 75; 1955, s. 101, 157; RDK 1970, s. 23, 26, 93, 280; SAL 1989, s. 102; SL 1939, s. 20; S. B i z u ń, *Historia krzyżem znaczone...*, s. 72, 89, 311; J. K r ę t o s z, *Szurlej Jan*, [w:] *Słownik medycyny i farmacji Górnego Śląska...*, s. 262 n.; tenże, *Księża Michał Rękas i Jan Szurlej...*, s. 104–107; J. M a n d z i u k, *Szurlej Jan Kanty (1914–1982)*, [w:] *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa Śląskiego...*, s. 421 n.

³² Ks. S. Kozłowski urodził się w Busku (pow. Kamionka Strumiłowa), święcenia kapłańskie przyjął 26 VI 1938 r. z rąk abpa B. Twardowskiego, pracował jako wikariusz i katecheta w szkole kodyfikacyjnej w Brzozdowcach (dekanat Swirz). Po wojnie, od 1945 r. był rektorem kościoła filialnego w Krzyżowej (k. Żywca). Tam 31 III 1948 r. został aresztowany za „za schronienie działaczy dawnej podziemnej organizacji”. Przetrzymany w więzieniu Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Krakowie na Montelupich. 29 VII 1948 r. został przez Wojskowy Sąd Rejonowy

Ksiądz ten, jako rektor kościoła filialnego w Krzyżowej (pow. Żywiec), został przez Urząd Bezpieczeństwa aresztowany w 1948 r. i skazany na 5 lat więzienia. Po odbyciu kary w 1953 r. wrócił do Krzyżowej; tam już rezydował proboszcz przy erygowanej w 1948 r. parafii. Ks. Jan Tejchman przyjął ks. Kozłowskiego do pracy w parafii w Knurowie. W 1953 r. otrzymał, przedłużoną w 1954 r. jurysdykcję upoważniającą go do pracy na terenie diecezji katowickiej. Ks. J. Tejchman, m.in. w związku z przyjęciem do pracy u siebie zwolnionego z więzienia kapłana, spotkał się z szykanami i zastraszaniem ze strony miejscowych władz państwowych i Urzędu Bezpieczeństwa. Ówczesny wikariusz kapitulny diecezji, ks. J. Piskorz, nie poparł proboszcza, lecz na życzenie władz politycznych usunął go 15 XI 1954 r. z parafii, oficjalnie przenosząc go na emeryturę. Jednocześnie musiał opuścić gościnną parafię ks. S. Kozłowskiego. Wprawdzie przyobiecano proboszczowi pensję 1000 zł, jednak pozostał bez zapewnionych środków do życia. Charakterystyczna była treść pisma przenoszącego go na emeryturę: „W związku z dostateczną liczbą księży w diecezji zwalniam wielebność waszą z pracy na terenie naszej diecezji jako kapłana obcej diecezji”. W jego miejsce został mianowany 29 XI 1954 r. proboszczem w Knurowie ks. Ernest Werner, sekretarz wikariusza kapitulnego i ówczesny kanclerz kurii, który – po powrocie biskupów katowickich – został przeniesiony 17 I 1957 r. na parafię do Maciejkowic. Ks. J. Tejchman opuścił diecezję i zamieszkał u siostry we Wróblinie na terenie administracji apostolskiej w Opolu. Po powrocie biskupa katowickiego do diecezji, ks. Tejchman zwrócił się do niego 11 XI 1956 r. o zapomogę, której niezwłocznie (6 IX 1957 r.) udzielono i uregulowano zaległe rachunki księdza. Ponadto biskup zaproponował mu 14 X 1957 r. pobyt w Panewnikach bądź u sióstr boromeuszek w Łędzinach. Ksiądz czasowo zamieszkał w Łędzinach, lecz 11 XI tegoż roku wrócił do Wróblina, gdzie zmarł 19 II 1958 r. i spoczął na miejscowym cmentarzu parafialnym³³.

Ks. abp Ignacy Tokarczuk – urodził się 1 II 1918 r. w Łubiankach Wyższych (parafia Zbaraż). Gimnazjum ukończył w 1937 r. w Zbarażu. Po studiach konspiracyjnych w czasach okupacji radzieckiej (1939–1941) i niemieckiej przyjął święcenia kapłańskie 21 VI 1942 r. w kościele seminaryjnym we Lwowie z rąk

w Krakowie skazany na 5 lat więzienia i utratę praw publicznych na 5 lat. Od 13 IX 1948 r. przebywał w więzieniu w Rawiczu. Po odsiedzeniu całej kary w kwietniu 1953 r. usiłował wrócić do Krzyżowej. Proboszcz parafii św. Cyryla i Metodego w Knurowie, ks. Jan Tejchman, przyjął go do siebie. Otrzymał jurysdykcję na teren katowickiej diecezji, ważną do 1957 r. W tym czasie wikariusz kapitulny ks. Jan Piskorz usunął księży z parafii i diecezji. Ordynariat Administracji Apostolskiej w Opolu mianował ks. Jana Kozłowskiego kapłanem sióstr de Notre Dame w Zawadzkiem, w którym domu zamieszkał aż do śmierci (zginął tragicznie pod kołami pociągu w drodze z posługą duszpasterską). Z inicjatywy parafian z Knurowa, gdzie pracował tylko rok (1953/1954), spoczął na miejscowym cmentarzu parafialnym. K. B a n a ś, J. M a r e c k i, *Kozłowski Stanisław*, [w:] *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989*, red. J. Myszor, t. 2, Warszawa 2003, s. 139 n.

³³ AAKat., AL 491, 1278, 1621, AP 866; KAK 2001, s. 279; RDK 1947, s. 13, 87; 1970, s. 291, 289; RD 1953, s. 28; 1955, s. 29, 157; SAL 1981, s. 141; SDPAL 1969, s. 101; SL 1939, s. 111, 123.

bpa E. Baziaka. Od 15 VIII 1942 r. pracował w duszpasterstwie jako wikariusz w parafiach Złotniki (woj. tarnopolskie), potem od 22 II 1944 r. we Lwowie na Kulparkowie³⁴ w kościele filialnym lwowskiej parafii św. Marii Magdaleny. Wyszczędłony ze Lwowa 13 X 1945 r. dotarł do Katowic, by dołączyć do bliskiego mu ze Lwowa ks. M. Rękasą. Tam zwrócił się do bpa S. Adamskiego o zatrudnienie w duszpasterstwie, prosząc o możliwość równoczesnego studiowania katolickiej nauki społecznej. Od 14 XII 1945 do października 1946 r. był wikariuszem w katedrze Chrystusa Króla w Katowicach. W tym czasie jego rodzina i rodzice zostali osiedleni w Lęborku. Zwolnwszy się z duszpasterstwa w diecezji katowickiej, od października 1946 r. rozpoczął studia na Wydziale Prawa i Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Na tym wydziale ukończył dwuletnie Studium Zagadnień Społecznych i Gospodarczych Wsi. Rektor KUL mianował go 3 XII 1947 r. młodszym asystentem przy seminarium ekonomicznym prof. Czesława Strzeszewskiego. W roku akademickim 1947/1948 rozpoczął równolegle studia na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej, które dzięki zaliczeniu dwu lat na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie mógł rozpocząć od trzeciego roku. 30 VI 1951 r. na KUL zdobył doktorat z filozofii na podstawie rozprawy pt. „Zależność rozwoju indywidualno-społecznego człowieka od dóbr materialnych w nauce św. Tomasza z Akwinu” (dostał bardzo dobrą ocenę) i został mianowany wykładowcą sekcji pastoralnej na tej uczelni. Wskutek zawirowań politycznych na KUL, w tym wokół jego osoby, w 1952 r. musiał opuścić uniwersytet. W tym samym roku został profesorem filozofii w Olsztyńskim Wyższym Seminarium Duchownym. Ponadto pracował w duszpasterstwie, do 1950 r. w Łabuni k. Lęborka na terenie Gorzowskiej Administracji Apostolskiej i od 1954 do 1957 r. w Gutkowie k. Olsztyna, w 1957 r. organizował w Olsztynie duszpasterstwo akademickie. Od 1958 r. był sędzią pro-synodalnym Sądu Biskupiego w Olsztynie. W 1962 r. wrócił na KUL, gdzie pracował w charakterze adiunkta na Wydziale Teologicznym w sekcji pastoralnej. 3 XII 1965 r. mianowany został biskupem przemyskim, konsekrację biskupią otrzymał 6 II 1966 r. W uznaniu zasług dla Kościoła 2 VI 1991 r. Jan Paweł II mianował go arcybiskupem. W związku z ustanowioną nową organizacją terytorialną Kościoła w Polsce 25 III 1992 r. został metropolitą przemyskim. Abp J. Tokarczuk przeszedł 14 IV 1993 r. w stan spoczynku³⁵.

Ks. Franciszek Tustanowski (1892–1963) – urodził się 4 X 1892 r. w Trybuchowcach (pow. Buczacz), święcenia kapłańskie otrzymał 18 XII 1920 r. w Rzymie, od 1934 r. był katechetą w szkole dla dziewcząt w Złoczowie. Po wojnie wyjechał z archidiecezji lwowskiej i osiadł w Cieszynie, gdzie zamieszkał u boni-

³⁴ Chodzi o kaplicę na terenie szpitala psychiatrycznego we Lwowie na Kulparkowie.

³⁵ AAKat., AL 953, ARZ 2049, 2050; S. B i z u Ń, *Historia krzyżem znaczone...*, s. 120, 153, 158, 313, 331, 334; W. U r b a n, *Droga krzyżowa archidiecezji lwowskiej...*, s. 22; W. W i e r z b i e n i e c, *Duszpasterz, naukowiec, rządcą diecezji*, [w:] *Księga jubileuszowa 25 lat pasterskiego posługiwania ks. Biskupa Ignacego Tokarczuka*, red. J. F. Adamski, M. Rudnicka, Brzozów–Stalowa Wola 1991, s. 30–37.

fratrów. Od IX 1945 r. był katechetą w Cieszynie w II Państwowym Gimnazjum Koedukacyjnym i od 1 IX 1948 r. w Państwowym Gimnazjum Pedagogicznym. Po przejściu w stan spoczynku od 30 X 1950 r. został spowiednikiem zwyczajnym: od 22 VI 1951 r. kapelanem sióstr boromeuszek w Cieszynie. Zmarł 20 III 1963 r. i spoczął na miejscowym cmentarzu³⁶.

* * *

Z grona duchownych emigrantów ze Lwowa, którzy przeszli po zakończeniu wojny przez Katowice, 23 księży znalazło na terenie diecezji katowickiej gościnę, jako emeryci lub zgłaszający się do pracy w jej duszpasterstwie. W liczbie tej było 5 emerytów oraz 3 starszych wiekiem katechetów; dalszych 15 pracowało w duszpasterstwie. Niektórzy z nich, pracując dłuższy czas na jej terenie aż do końca życia, wnieśli znaczny wkład w jej rozwój: ks. Zygmunt Bauer, proboszcz parafii katowickich najpierw św. Cyryla i Metodego, potem Przemienienia Pańskiego, ks. Bronisław Jakubowski, proboszcz parafii św. Stanisława Biskupa Męczennika w Starym Bielsku, ks. Roman Sztajer, proboszcz parafii w Jasienicy (koło Bielska Białej), oraz wrosli w katowickie środowisko jako sekretarze generalni przeniesionej w 1945 r. ze Lwowa do Katowic Krajowej Centrali Apostolstwa Chorych, legendy katowickiego duchowieństwa z czasów PRL, księża Michał Rękas i Jan Szurlej. Z liczby 23 kapłanów lwowskiej archidiecezji obrządku łacińskiego z diecezją katowicką związało się do końca życia, bądź do odejścia w stan spoczynku, 15 księży. Dalszych ośmiu odeszło do innych diecezji, gdzie pracowali w ich duszpasterstwie. Kilku księży lwowskiej archidiecezji „wróciło” do katowickiej diecezji jako rodzinnej: Maksymilian Dyrbuś (1881–1953) pochodzący z Piekar Śl.-Szarleja i Albert Kaszuba (1879–1948) z Siemianowic Śląskich, ks. Franciszek Kuśmierczyk (1887–1957) z Bielan (k. Bielska Białej). Należący do lwowskiej archidiecezji obrządku łacińskiego (zmarły we Wróblinie na Śląsku Opolskim) ks. Jan Tejchman (1900–1958) przyjęty został do diecezji katowickiej przez jej biskupa już w czasie okupacji w 1941 r.

Trudną i urozmaiconą przeżyciami wojny i okupacji drogę do kapłaństwa miało 5 najmłodszych księży. Jako klerycy rozpoczęli rok akademicki 2 X 1939³⁷. Po zamknięciu we Lwowie uniwersytetu i jego Wydziału Teologicznego władza radziecka skonfiskowała budynek seminarium. Ostatecznie 15 II 1940 r. polecono

³⁶ AAKat., ARZ 2051; DK 1958, s. 44; RD 1953, s. 28; 1955, s. 29, 153; RDK 1947, s. 33, 125, 135; 1970, s. 291; SAL 1981, s. 141; SL 1939, s. 109, 128.

³⁷ Razem z lwowskimi klerykami rok akademicki w radzieckiej rzeczywistości rozpoczęli klerycy z innych diecezji polskich, dokąd zawiodła ich ucieczka przed frontem niemieckim. Wśród nich był ówczesny kleryk z diecezji katowickiej, obecnie w stanie spoczynku ks. kan. Franciszek Strauch (ur. 2 VI 1919 r. w Radzionkowie). Po zamknięciu Wydziału Teologicznego na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie repatriował się przez granicę na Sanie w Przemyślu do domu rodzinnego, tuż przed świętami Bożego Narodzenia 1939 r., jako syn robotnika z Radzionkowa. (Zbiory prywatne autora – ankietę i bilet do pociągu repatriacyjnego ks. F. Straucha).

opuścić pozostałe zajmowane przez kleryków pomieszczenia, a klerycy usiłowali studiować gościnnie w klasztorach dominikanów, karmelitów, zmartwychwstańców na ul. Piekarskiej oraz w budynku parafii św. Marii Magdaleny. Po wybuchu wojny Niemiec z ZSRR w 1941 r. i odzyskaniu budynku „małego seminarium” częściowo wznowiono przerwane studia³⁸. Takimi „wojennymi neoprezbiterami” byli księża, którzy otrzymali w kościele seminaryjnym we Lwowie święcenia kapłańskie; 21 VI 1942 r. ks. Ignacy Tokarczuk (ur. 1918) z rąk bpa E. Baziaka, 15 XI 1942 ks. Suchecki Kazimierz (1915–1973) z rąk abpa B. Twardowskiego i 6 VI 1943 r. ks. Bolesław Biliński (1911–1992). Ks. Jan Szurlej przyjął je 29 VI 1940 r. w czasie pierwszej radzieckiej okupacji konspiracyjnie w kaplicy św. Józefa w katedrze lwowskiej. Ks. Rudolf Stencel (1884–1955), doktor medycyny, urodzony we Lwowie, po długiej drodze do kapłaństwa, prowadzącej ze Lwowa przez daleki wschód Rosji, ostatecznie jako ksiądz diecezji katowickiej w 1946 r. otrzymał święcenia kapłańskie.

Wspólną cechą wszystkich był fakt, że nie inkardynowali się do nowej diecezji. Dotyczy to nawet księży, którzy pracowali na Śląsku jako długoletni proboszczowie lub pochodzili z diecezji. Wszyscy do swojej śmierci pozostali księżmi archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego i poza tymi, którzy udali się dalej na zachód, spoczęli na terenie katowickiej diecezji. Wyjątek stanowił ks. R. Stencel, wyświęcony przez bpa S. Adamskiego dla Katowic, pochowany w Krakowie.

I SACERDOTI DI LEOPOLI NELLA STORIA DELLA DIOCESI DI KATOWICE DOPO IL 1945

S o m m a r i o

La seconda guerra mondiale non solo lasciò le distruzioni, ma costrinse le popolazioni a migrare dall’Oriente verso l’Occidente. Tra gli espulsi si trovarono i sacerdoti del rito romano, provenienti dai territori Polonia, occupate dall’Unione Sovietica. A Katowice la Conferenza dei Vescovi Polacchi ha eretto l’Ufficio Generale della Distribuzione delle sedi pastorali per i territori occidentali, perché la città si trovava sulla via dell’esodo delle popolazioni e dei loro parroci in ricerca dei nuovi luoghi della residenza. Il vescovo di Katowice coordinava il trasferimento dei sacerdoti, organizzava loro l’aiuto necessario e li rimandava nei territori occidentali e settentrionali della Polonia. Soltanto 23 di loro trovò il lavoro permanente nella diocesi.

³⁸ S. B i z u ń, *Historia krzyżem znaczone...*, (właściwie treść całej książki, wspomnienia wojenne byłego wicerektora seminarium lwowskiego); *Życie religijne w Polsce pod okupacją. Metropolie wileńska i lwowska, zakony*, red. Z. Zieliński, Katowice 1992, s. 94–103.